

Коняєва Д.С.,
здобувач освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».
Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.,**
д.е.н., професор,
Державний університет «Житомирська політехніка»

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: МЕЖІ ДОПУСТИМОСТІ

Обмеження прав людини під час воєнного стану становлять одну з найскладніших і водночас найбільш дискусійних сфер сучасного публічного права. Вони неминуче постають у ситуації, коли держава змушена діяти в умовах збройної агресії, загрози суверенітету та масового порушення безпеки громадян. Проте сама по собі наявність війни не може бути підставою для необмеженого звуження свобод. Ключовою проблемою стає пошук балансу між необхідністю захисту держави та недоторканністю основних прав людини, що залишаються фундаментальною цінністю навіть у період надзвичайних обставин.

Україна, як держава-учасниця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зобов'язана забезпечувати та гарантувати права, закріплені цим міжнародним документом. Водночас стаття 15 ЄКПЛ дозволяє державам у період війни або іншої надзвичайної загрози, що становить небезпеку для життя нації, тимчасово відступати від окремих зобов'язань задля оперативного реагування на критичні виклики. Це не є скасуванням чи ігноруванням прав людини, а передбачає лише тимчасове й строго обґрунтоване обмеження окремих прав у межах, необхідних для подолання надзвичайної ситуації [2].

Закон України в частині 1 статті 8 «Про правовий режим воєнного стану» визначає, що на всій території держави або в окремих її регіонах, де запроваджено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями має право самостійно чи за участю органів виконавчої влади, Ради міністрів АР Крим та органів місцевого самоврядування встановлювати й реалізовувати тимчасові обмеження конституційних прав і свобод громадян, а також прав та законних інтересів юридичних осіб [4].

Петечел Н. М. підкреслює, що поняття обмеження прав людини слід чітко відрізняти від порушення цих прав. Обмеження застосовуються тоді, коли держава з легітимною метою - забезпеченням безпеки, громадського порядку, захисту прав інших осіб чи суспільних інтересів - тимчасово звужує можливість реалізації окремих прав. Такі обмеження завжди мають бути обумовлені конкретними обставинами та відповідати принципу пропорційності. Натомість порушення прав людини виходить за межі дозволеного, не має законних підстав і завжди означає неправомірне втручання держави [3, с. 144].

Встановлення воєнного стану фактично створює правовий режим, у межах якого держава отримує додаткові інструменти впливу на суспільні процеси. Це можуть бути обмеження свободи пересування, запровадження комендантської години, контроль за інформаційним простором, трудова мобілізація, посилення відповідальності за злочини проти обороноздатності та порядок залучення громадян до виконання обов'язків оборони. Усі ці обмеження є визначеними законом і спрямовані на стабілізацію держави в критичний момент. Та попри це, будь-яке звуження прав повинно залишатися пропорційним: воно має відповідати реальним потребам безпеки та не перетворюватися на механізм надмірного адміністративного тиску.

Межі допустимості обмежень впливають як із національного законодавства, так і з міжнародних стандартів. Україна є учасницею Європейської конвенції з прав людини, яка допускає дерогацію окремих прав під час надзвичайних ситуацій, але водночас вимагає довести, що такі відступи «строго зумовлені вимогами ситуації». Крім того, існують права, які не можуть бути обмежені за жодних обставин: право на життя, заборона катувань, рабства, нелюдського поводження, принцип законності кримінальної відповідальності. Наявність цих абсолютних прав підкреслює, що навіть у ситуації війни людська гідність залишається непорушною основою правопорядку.

Воєнний стан передбачає посилення владних повноважень і розширення державного контролю над приватною сферою, однак будь-яке обмеження прав і свобод громадян повинно чітко відповідати принципам необхідності та пропорційності [1, с. 33].

Водночас практика воєнного стану виявляє низку проблем. Часто виникає ризик, що тимчасові обмеження можуть перейти у фазу звичайного функціонування влади, особливо коли війна триває довго і суспільство звикає до певних форм контролю. Надмірна закритість державних рішень, посилення тиску на медіа та громадські організації інколи створюють загрозу для демократичних інститутів. Ще однією складністю є різний рівень застосування обмежень у регіонах, що породжує нерівність правового становища громадян. Всі ці явища вимагають не лише юридичного, але й суспільного контролю, а також постійного моніторингу з боку міжнародних інституцій.

Дискусія про межі допустимості обмеження прав людини під час війни – це не лише теоретичний спір, а й практична необхідність для збереження демократичної державності. Коли влада діє в умовах екзистенційної загрози, особливо важливо не втратити зв'язок із власними принципами, щоб після завершення війни не опинитися в реальності, де порушення прав стало нормою. У цьому контексті право виступає як механізм стримування і самоперевірки держави: воно не дозволяє перетворити воєнний стан на інструмент узурпації влади, а тимчасові обмеження - на безстрокові.

Отже, межі допустимості обмеження прав у період воєнного стану визначаються співвідношенням між потребою забезпечити безпеку і необхідністю захищати людську гідність. Повага до прав людини не може бути принесена в жертву навіть заради найвищої мети - збереження держави, адже сама держава існує для захисту цих прав. Саме тому найважливішим принципом залишається пропорційність, контрольованість і тимчасовість будь-яких обмежень. Лише за цих умов суспільство зберігає довіру до влади, а правопорядок - свою легітимність.

Список використаних джерел

1. Белявська С.Ю., Богуславська Н.В. Межі допустимого обмеження прав людини заради реалізації прав народу у воєнний період. *Legal Bulletin*. 2025. С. 29-35. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339x-2025-17-c4>

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Офіційний веб-портал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n358

3. Петечел Н. М. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *INTERNATIONAL JOURNAL «LAW&SOCIETY»*. 2024. № 9. С. 141-146.

4. Про правовий режим воєнного стану. *Офіційний веб-портал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>